

IJODKORLIK PEDAGOGIKASI ASOSIDA O‘QUVCHILARINING CHOLG‘U IJROCHILIK QOBILYATLARINI SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI

Xudayberdiyeva Mushtariy

O‘zPFITI birinchi bosqich doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10680043>

Annotatsiya. Musiqa cholg‘u ijrochilik qobilyatlarini shakllantirish muammosi musiqa cholg‘usini chalishni o‘rganayotgan o‘quvchilarni musiqiy tarbiyalashning muhim vazifalaridan biridir. Ushbu tezisda xorij tajribalarining tahlili asosida o‘quvchilarda cholg‘u ijrochilik qobilyatlarini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari bayon qilinadi. Shuningdek, ijrochilik qobilyatini shakllantirish jarayoni o‘quvchining individual imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ijro qobilyati, musiqiy ijod, o‘rta sinf o‘quvchilari, mahorat, ijrok, ta’lim tizimi, ilmiy tahlil.

Musiqa cholg‘u ijrochiligi nafaqat o‘quvchilarning umumiy musiqiy ta’limini, balki estetik tarbiya asoslarini ham o‘z ichiga oladi. Musiqa cholg‘usida ijro qilishni o‘rganayotganda shaxsni tarbiyalashni ko‘p darajali deb atash mumkin, chunki u intellektual dunyoqarash va estetik xususiyatlarini shakllantirishga qaratilgan. Cholg‘u ijro mahorati bu ijrochilikning avtomatlashtirilgan tarkibiy qismi bo‘lib, uni avtomatlashtirish orqali ma’lum maqsadlarga erishish uchun ko‘p kuch va energiya tejaladi. Ko‘nikmalarni egallash jarayonida bajariladigan avtomatlashtirilgan harakatlar mahorat deb ataladigan yaxlit harakatga aylanadi. “Mahorat” tushunchasi ko‘p qirrali, ammo eng keng tarqalgani S.L. Rubinshteynning qayta-qayta takrorlash natijasida hosil bo‘lgan “inson ongli faoliyatining avtomatik ravishda bajariladigan komponenti” sifatida talqin qilinishi mumkin [1].

Mahoratni shakllantirish uchun har bir o‘quvchining tabiat tomonidan belgilab qo‘yilgan individual qobiliyatlarini muntazam, ongli, sifatli ishlash va takomillashtirish talab etiladi. Ko‘nikmalar mashqlar ustida ishlash, ya’ni harakatlarni muntazam, ongli ravishda takrorlash orqali shakllanadi. Mahoratni saqlab qolish uchun uni doimiy ravishda ishlatish kerak, aks holda bajarilgan harakatlarning tezligi, qulayligi va avtomatlashtirilgan harakatlarga xos bo‘lgan boshqa fazilatlar yo‘qoladi. Cholg‘u ijrochilik ko‘nikmalarini muvaffaqiyatli shakllantirish uchun o‘quvchining individual qobiliyatlarining barcha jihatlarini rivojlantirish kerak. Cholg‘u ijrochilik asarlarini to‘g‘ri ijro eta oladigan musiqachining shaxsiyatini shakllantirish tizimi musiqa san’ati sohasida ham barqaror bilim va ko‘nikmalarni, shuningdek, o‘zini o‘zi bilish va o‘zini o‘zi anglash asoslarini yaratishni o‘z ichiga oladi.

Shuni ta’kidlash kerakki, har bir o‘quvchi o‘z faoliyatida muvaffaqiyatni ta’minlaydigan shaxsiy psixologik xususiyatlarga ega. Shu munosabat bilan, pedagogik faoliyatda o‘quvchilarning psixologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda instrumental ijro ko‘nikmalarini shakllantirish jarayoniga individual yondashuvni qo‘llash kerak. R.S.Nemov, S.L.Rubinshteynning asarlarida ko‘nikmalarni rivojlantirish haqida bir qancha samarali uslublar keltirilgan. Ular insonning ijodiy faoliyati natijasida ma’lum ko‘nikmalarni rivojlantirish usullarini to‘liq ochib beradi [2]. Cholg‘u ijrochilik ko‘nikmalari shaxsning barcha aqliy va intellektual jarayonlarning umumiyiligini nazarda tutadi, shuning uchun ijrochilik ko‘nikmalarni rivojlantirishning ushbu tarkibiy qismlariga e’tibor berish juda muhimdir. Shuningdek, o‘quvchi ma’lumotni qanchalik chuqur va ongli ravishda o‘rganishi, uni qanchalik tez va aniq qayta ishlashi, shuningdek, vosita va texnik ko‘nikmalar tizimini shakllantirish ustida doimiy ishlashi kerakligini tushunish kerak.

Musiqiy cholg‘u ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonida quyidagi bosqichlarni ajratish mumkin: musiqiy asar bilan tanishish; musiqiy materialni o‘rganish; o‘yin ko‘nikmalarini takomillashtirish; o‘z-o‘zini boshqarish va o‘z ijrosini baholash.

Har bir bosqich muayyan vazifalarga, shuningdek, o‘qitishning o‘ziga xos usullari va shakllariga mos keladi. Cholg‘u ijrochiligini o‘qitishda vosita ko‘nikmalarini rivojlantirish haqida gapiradigan bo‘lsak, barcha metodistlar mushaklarning to‘liq erkinligi hissi bilan sekin sur‘atda ijroning eng katta foyda keltiradi degan fikrni ilgari suradilar. Ushbu mahoratni rivojlantirishning uslubiy asoslari G.Neygauz [4], V.Xorovits [5], E.Gilels, L.Oborin [6] asarlarida aks ettirilgan. S.L.Rubinshteyn har qanday aqliy faoliyat mexanizmlari (shu jumladan, intellektual) faoliyat boshlanishidan oldin emas, balki faoliyatning o‘z jarayonida rivojlanadi, deb hisoblagan. Shaxsning individual aqliy va intellektual jarayonlariga qaramay, o‘quvchi o‘z ijrosi sifati ustida ishlayotganda ham vosita, ham aqliy jarayonlarni qo‘llashi kerak. Agar biz T.Leshetitskiyning pedagogik amaliyotiga murojaat qilsak, buni baholash mumkin. O‘quvchini nota va musiqiy bezakni puxta, aqliy o‘rganmasdan asarni o‘rganishga yo‘l qo‘ymaslik kerak.

Ilgari olingan bilimlarni qo‘llash qobiliyati o‘quvchining ma‘um darajadagi aqliy qobiliyatiga ega ekanligini anglatadi. Shaxsni intellektual tarbiyalashning mohiyati, aslida intellektual rivojlanish darajasining eng aniq mezoni bo‘lib xizmat qiladigan odamda doimiy ravishda yangi fikrlarning paydo bo‘lishi qobiliyatining asosini tashkil etadigan ichki jarayonlar madaniyatini shakllantirishdan iborat.

Shunday qilib, cholg‘u ijrochilik darslarida intellektual ko‘nikmalarni shakllantirish uchun o‘quvchini muammolarni hal qilish uchun o‘zi izlashga, tashqaridan olingan bilimlardan ma‘lumot izlashga, asar ustida ishlash jarayonida uning bilim faoliyatini faollashtirishga, uning ichki madaniyati va estetik tarbiyasini rivojlantirishga majbur qilish kerak. Musiqani idrok etishning shakllanishi va rivojlanishi (idrok) cholg‘u ijrochiligini o‘rganish usullaridan biridir.

Insonning dunyoni qanday qabul qilishi nafaqat kuzatilgan obyektning xususiyatlariga, balki kuzatuvchining o‘ziga xos psixologik xususiyatlariga, uning hayotiy tajribasiga, temperamentiga, hayotiy qadriyatlariga ham bog‘liq. O‘quvchi asarning g‘oyasi va xarakterini to‘g‘ri talqin qilishi uchun o‘qituvchi uning fe‘l-atvori, yoshi va individual aqliy jarayonlarini hisobga olishi kerak. Asar ustida ishlash jarayonida idrokni rivojlantirish uchun o‘qituvchi o‘quvchi bilan birgalikda musiqiy matnni tahlil qilish paytida berilgan savollarga javob topishi kerak. Musiqiy idrokning rivojlanishi haqida V.I.Petrushinning asarida o‘z aksini topish mumkin.

Musiqiy idrokning rivojlanishi ijrochining badiiy va hayotiy tajribasini boyitish, shuningdek, aqliy va hissiy jarayonlarni faollashtiradigan muammoli vazifalar va savollarni maqsadli tarbiyalash jarayonida uning oldida shakllantirish bilan bog‘liq. O‘quvchini musiqa tinglashga o‘rgatish, uni faol ijod jarayoniga kiritish, his-tuyg‘ular va kayfiyatlarni boshdan kechirishga o‘rgatish, musiqa madaniyati darslarida turli xil xarakterdagi musiqalarni tinglash orqali musiqaga bo‘lgan muhabbatni rivojlantirish, shuningdek, o‘quvchini ijodiy hayotga jalb qilish kerak.

O‘quvchilarning individualligini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun cholg‘u ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirish zarur. Bu murakkab va uzoq davom etadigan jarayon bo‘lib, u shaxsning barcha tomonlariga, uning individual aqliy jarayonlariga va shaxsning intellektual jarayonlariga ta’sir qiladi.

Shunday qilib, shakllangan cholg‘u ijro mahorati – bu nafaqat musiqiy asarni o‘z-o‘zidan takrorlash, balki uning jismoniy va hissiy kuchlarning minimal sarflanishi bilan, o‘z harakatlari va fikrlari ustidan to‘liq ichki nazoratisiz, uning ifodali intonatsiyasi qobiliyati. Shakllangan ijro

mahorati o‘qituvchiga bastakorning niyatini yetkazish, asarni talqin qilishda o‘zgarishlar kiritish, uning o‘quv ijrochilik yakkaxon faoliyatini takomillashtirish imkonini beradi.

REFERENCES

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2000 – 128 с.
2. Петрушин В.И. Музыкальная психология: Учебное пособие для студентов и преподавателей. – М.: ВЛАДОС, 1997.
3. Немов Р.С. Психология. 3 т. – 4-изд. – М.: ВЛАДОС, 2001.
4. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры. – М.: Музыка, 1988.
5. Оборин Л.Н. О некоторых принципах фортепианной техники // Вопросы фортепианного исполнительства. – М., 1968. – Вып. 2.